

SCURT ISTORIC AL EVOLUȚIEI BIBLIOTECII UNIVERSITARE

Drd. Robert Coravu, director adjunct

Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” București

Definiții ale bibliotecii universitare

Definițiile date bibliotecii universitare în literatura de specialitate se referă la unul sau mai multe dintre următoarele aspecte:

- *subordonarea administrativă* a bibliotecii;
- *utilizatorii specifici* ai bibliotecii;
- *principalele nevoi ale utilizatorilor* cărora le răspunde biblioteca.

Astfel, conform definiției formulate de Mircea Regneală în al său *Dicționar explicativ de biblioteconomie și știința informării*, biblioteca universitară este o bibliotecă „destinată, în principal, studenților și cadrelor didactice din universități și alte institute de învățământ superior”¹. Această definiție menționează doar utilizatorii specifici ai bibliotecii universitare, categoriile de utilizatori cărora li se adresează ea în principal. Conform *Online Dictionary of Library and Information Science* (ODLIS), biblioteca universitară este „parte integrantă a unei facultăți, a unei universități sau a altei instituții de învățământ superior” și este destinată să răspundă „nevoilor de informare și cercetare ale studenților, cadrelor didactice și personalului acesteia”². Alături de utilizatorii specifici, aici sunt scoase în evidență subordonarea administrativă a bibliotecii unei instituții de învățământ superior, precum și nevoile cărora le răspunde aceasta (nevoi de *informare* și *cercetare*). Definiții similare celor de mai sus sunt întâlnite și în alte lucrări de referință de specialitate: „Biblioteci anexate instituțiilor universitare [...] servind nevoilor de învățare și cercetare ale studenților și personalului [universității]” (*International Encyclopedia of Library and Information Science*)³; „O bibliotecă servind nevoile de informare ale studenților și personalului unei universități sau ale unei instituții similare” (*Library Speak: a glossary of terms in librarianship and information management*)⁴.

În alte definiții, este accentuată misiunea bibliotecii de învățământ superior de susținere a activităților de cercetare desfășurate în cadrul universităților. Importanța acordată acestei misiuni decurge din specificul sistemului de învățământ și al sistemului de biblioteci din anumite zone ale lumii. Astfel, în biblioteconomia nord-americană, marile biblioteci universitare, deținătoare ale unor colecții importante, sunt numite și *biblioteci de cercetare*. Biblioteca de cercetare este definită drept „o bibliotecă care conține o colecție cuprinzătoare de materiale dintr-un anumit domeniu, dintr-o disciplină sau

1 **REGNEALĂ, Mircea.** *Dicționar explicativ de biblioteconomie și știința informării*. Vol. I: A-L. București: FABR, 2001, p. 75

2 **RIETZ, Joan M.** ODLIS - *Online Dictionary for Library and Information Science*. http://lu.com/odlis/odlis_a.cfm#academiclib. Accesat: 23.12.2009.

3 **FEATHER, John; STURGES, Paul** (eds.). *International Encyclopedia of Library and Information Science*. London; New York: Routledge, 2003, p. 3

4 **MORTIMER, Mary** (ed.). *Library Speak: a glossary of terms in librarianship and information management*. [?]: TotalRecall Publications, Inc., 2007, p. 3

dintr-un grup de discipline academice, incluzând surse primare și secundare, selectate pentru a răspunde nevoilor de cercetare ale cercetătorilor serioși”⁵.

În România, *Legea bibliotecilor*⁶ oferă, încă din primul său articol, definiții pentru *bibliotecă*, *bibliotecă națională*, *bibliotecă universitară*, *bibliotecă specializată*, *bibliotecă publică* și *bibliotecă școlară*. Astfel, biblioteca universitară este definită drept „biblioteca aflată prioritar în serviciul studenților, al cadrelor didactice și al cercetătorilor din universități și alte instituții de învățământ superior și de cercetare care, în limitele prevăzute de regulamentul de organizare, poate funcționa și ca bibliotecă publică” [subl. noastră]. Cum se poate remarca, este o definiție în care sunt scoși în evidență utilizatorii specifici ai acestui tip de bibliotecă. În plus, legislatorul, urmărind probabil să lărgască aria utilizatorilor care pot beneficia de serviciile bibliotecii universitare, pornind de la necesitatea extinderii accesului cetățenilor la informație, a introdus precizarea că biblioteca universitară „poate funcționa și ca bibliotecă publică”. Chiar dacă intenția legislatorului este nobilă, în realitate definiția citată nu poate schimba cu nimic specificul și modul de organizare și funcționare ale bibliotecii universitare. O bibliotecă universitară nu va putea niciodată să funcționeze ca bibliotecă publică, statutul și obiectivele ei fiind cu totul altele decât cele ale bibliotecii publice, definită drept „biblioteca de tip enciclopedic pusă în slujba unei comunități locale sau județene” (lit. e) a aceluiași articol din *Legea bibliotecilor*). Într-adevăr, în anumite condiții, biblioteca universitară primește și alte categorii de utilizatori, asta neînsemnând însă că ea funcționează ca bibliotecă publică. O bibliotecă publică se raportează la nevoile de informare ale întregii comunități locale și are anumite obiective specifice care nu se pot regăsi în oferta de servicii a bibliotecii universitare. Am ținut să facem aceste precizări pentru a arăta că, deși definiția bibliotecii universitare cuprinsă în textul *Legii bibliotecilor* conține un element de „originalitate”, care o diferențiază de celelalte definiții citate mai sus, în realitate acest element nu aduce nimic nou și nu face ca bibliotecile universitare românești să aibă alt statut decât bibliotecile universitare din alte părți ale lumii.

În continuare, la art. 17-19 ale *Legii bibliotecilor*, bibliotecile universitare sunt diferențiate în biblioteci de drept public (care funcționează în subordinea unor autorități sau instituții publice) sau de drept privat (care funcționează în subordinea persoanelor juridice private sau a persoanelor fizice). De asemenea, o diferențiere importantă se face între bibliotecile universitare „clasice”, adică „bibliotecile instituțiilor de învățământ superior de stat sau privat, care sunt subordonate senatelor acestor instituții și finanțate din bugetul acestora”, și bibliotecile centrale universitare, „biblioteci de drept public, de importanță națională, cu personalitate juridică, subordonate Ministerului Educației și Cercetării, finanțate de către acesta”, care au obligația să acorde „asistență metodologică și profesională celorlalte biblioteci universitare din aria geografică de îndrumare metodologică stabilită de Ministerul Educației și Cercetării”⁷ [subl. noastră].

Din definițiile de mai sus se pot desprinde câteva concluzii:

- biblioteca universitară este subordonată administrativ, în cele mai multe cazuri, unei instituții de învățământ superior;

- biblioteca universitară poate fi subordonată și unei alte autorități tutelare, beneficiind de un grad de autonomie mai mare (cum este cazul bibliotecilor centrale universitare din România, care sunt subordonate Ministerului Educației și Cercetării și au personalitate juridică);

5 RIETZ, Joan M., *op. cit.*

6 *** *Legea nr. 334/2002 - Legea bibliotecilor*, art. 1.

7 *** *Legea nr. 334/2002 - Legea bibliotecilor*, art. 18, 19.

- utilizatorii specifici ai bibliotecii universitare sunt studenții și personalul didactic și de cercetare al universităților;
- pe cale de consecință, nevoile cărora trebuie să le răspundă în primul rând biblioteca universitară sunt cele de studiu și de cercetare ale categoriilor de utilizatori menționate.

Evoluția funcției educaționale a bibliotecilor

Bibliotecile au apărut pentru a satisface o nevoie fundamentală a societății: aceea de a păstra și de a transmite generațiilor viitoare cunoștințele dobândite de-a lungul timpului, înregistrate pe un suport durabil. Una dintre funcțiile esențiale îndeplinite de biblioteci în decursul istoriei este funcția *educațională*. Bibliotecile au îndeplinit întotdeauna (și) un rol educativ, întrucât, așa cum subliniază Mircea Regneală, „educația nu este altceva decât un proces social prin care moștenirea științifică, literară, artistică și morală a societății este transmisă de la o generație la alta”⁸. Cum rolul primordial al bibliotecilor a fost, mereu, cel de conservare și transmitere în timp a cunoștințelor, rezultă că funcția educațională este una *implicită* oricărui tip de bibliotecă.

În bibliotecile templelor sumeriene din Mesopotamia au fost găsite primele înregistrări scrise, datând din jurul anului 3000 î.H. Aceste biblioteci funcționau în mare parte ca niște arhive comerciale, în condițiile în care templele aveau, printre altele, rolul de centre economice ale comunităților sumeriene⁹. Așadar, din perspectivă diacronică, prima funcție îndeplinită de o bibliotecă a fost aceea de a păstra o arhivă a înregistrărilor scrise (funcția custodială). Totuși, printre documentele păstrate aici se regăseau, pe lângă cele de natură comercială sau religioasă (colecții de imnuri, rugăciuni și incantații), și texte cuprinzând exerciții gramaticale pentru scribi, texte matematice, tratate de medicină și astrologie, așadar documente care aveau drept scop instruirea celui care le citea.

Bibliotecile egiptene, apărute probabil în jurul anului 2400 î.H., erau la rândul lor asociate cu templele, care îndeplineau simultan funcția de centre religioase și culturale. De asemenea, în Egipt, capetele încoronate sau oamenii înstăriți din Egipt dețineau importante colecții private de documente. Bibliotecile egiptene aveau atât o misiune religioasă, cât și una practică, păstrând colecții de scrieri privind administrația, magia, astronomia, astrologia, medicina, filosofia, religia etc.¹⁰

După cum se poate vedea, primele biblioteci ale omenirii, deși erau folosite ca locuri de învățare și formare, nu își datorau existența unei misiuni educaționale explicite. În acele vremuri nu funcționa nicio instituție destinată explicit studenților și profesorilor, chiar dacă există dovezi ale derulării unui proces de predare și învățare.

Prima încercare de a constitui o bibliotecă cu funcție educațională declarată se datorează regelui asirian Assurbanipal (sec. al VII-lea î.H.). Acesta a extins o bibliotecă începută de străbunicul său la Ninive, transformând-o în cea mai mare bibliotecă a vremii, care pune la dispoziție o bogată colecție de materiale și informații privind Mesopotamia și cultura ei. Assurbanipal a impus ideea că această bibliotecă nu trebuie să aibă doar un

---

8 REGNEALĂ, Mircea. Funcțiile bibliotecilor din Antichitate până în Renaștere și rolul lor cultural. În: *Studii de biblioteconomie*. Constanța: Ex Ponto, 2001, p. 17

9 RUBIN, Richard E. *Foundations of Library and Information Science*. New York; London: Neal-Schuman Publishers, Inc., 2000, p. 208

10 *Ibidem*, p. 209

scop de arhivare, ci să dețină și surse actuale, care să contribuie la educația viitoarelor generații. Funcția educațională a bibliotecilor se dezvoltă și mai mult o dată cu apariția Bibliotecii din Alexandria, în secolul al IV-lea î.H. Aici, în Egipt, Ptolemeu I împreună cu fiul lui, Ptolemeu Philadelphus (Ptolemeu II), înființează Muzeul și Biblioteca. Misiunea Bibliotecii din Alexandria era de a colecta integralitatea literaturii grecești, iar principalul său scop era unul educațional¹¹.

O dată cu dezvoltarea Imperiului Roman, misiunea bibliotecii pare să se schimbe. Pentru mulți generali și aristocrați romani, după cucerirea Greciei și jefuirea bibliotecilor acesteia, deținerea unei biblioteci a devenit un prilej de mândrie, un simbol al statutului social. Astfel, în primul secol d.H., în Roma existau foarte multe biblioteci private¹². Practica aducerii manuscriselor grecești la Roma a permis însă și constituirea unei biblioteci precum cea a lui Vespasian, în anul 75, în jurul căreia s-a dezvoltat un centru de învățământ superior numit Athenaeum¹³.

Funcția educațională a bibliotecii înfloarește din nou în bibliotecile Bizanțului și ale Islamului. În Constantinopol, capitala Imperiului Roman de Răsărit, condus de împăratul creștin Constantin, este creată Biblioteca Imperială, în anul 353. Însă Constantinopolul nu va găzdui doar Biblioteca Imperială, ci și o mare bibliotecă universitară, Universitatea din Constantinopol fiind înființată în anul 425. În lumea islamică, datorită respectului arătat lecturii și scrisului, bibliotecile devin o prezență comună în casele private, palatele regale și universități¹⁴. Mari universități, dotate cu biblioteci impresionante, funcționau în Bagdad, Cairo și Cordoba. În Bagdad, califul Al-Mam'un a înființat Casa Înțelepciunii, o universitate care avea mai multe facultăți și biblioteci, deschisă elevilor din 12 culturi diferite. Începând cu secolul al X-lea, după modelul Casei Înțelepciunii, alte universități au luat ființă în teritoriile controlate de arabi. În Cordoba funcționa cea mai mare dintre universitățile spaniole, ale cărei departamente, specializate fiecare pe câte un domeniu al cunoașterii, aveau propriile biblioteci¹⁵. În Cairo, Universitatea Al-Azhar a fost înființată în anul 975 și deține și în prezent una dintre cele mai prețioase colecții de manuscrise și cărți rare.

În Europa, după căderea Imperiului Roman de Apus, haosul politic și social și declinul economic se repercutează și asupra bibliotecilor. Instituția occidentală care reușește să asigure în continuare condițiile necesare existenței lor este mănăstirea creștină, care își stabilește bazele între anii 500-550. Bibliotecile mănăstirești aveau trei roluri: să pună la dispoziție un loc pentru reflecția spirituală, să arhiveze textele religioase și să copieze texte religioase sau uneori chiar texte laice¹⁶.

---

11 *Ibidem*, p. 209-211

12 *Ibidem*, p. 212

13 **REGNEALĂ, Mircea.** Funcțiile bibliotecilor din Antichitate până în Renaștere și rolul lor cultural, p. 21

14 **RUBIN, Richard E.,** *op. cit.*, p. 214

15 **REGNEALĂ, Mircea.** Funcțiile bibliotecilor din Antichitate până în Renaștere și rolul lor cultural, p. 25

16 **RUBIN, Richard E.** *op. cit.*, p. 215

Apariția și evoluția bibliotecilor universitare

Misiunea educațională a bibliotecilor occidentale se reafirmă în Evul Mediu târziu, între anii 800-1200. Atenția crescândă arătată educației creează condiții fertile pentru biblioteci. După anul 1100, catedralele din marile orașe joacă și rolul de centre de formare pentru preoți și alți funcționari religioși. Misiunea bibliotecilor de catedrală era să sprijine procesul educațional desfășurat în interiorul lor și să încurajeze studiul. Bibliotecile de catedrală erau mai mari decât cele mănăstirești și mai puțin dominate de lucrările cu caracter religios. În aceeași perioadă, apar centre universitare la Bologna, Paris și Oxford, unde se urmau nu doar studii teologice, ci și studii clasice și de instruire în domenii precum dreptul, medicina și filosofia. La început, universitățile nu aveau biblioteci, studenții cumpărându-și singuri cărțile de care aveau nevoie. Se consideră că prima bibliotecă universitară, în accepțiunea modernă a termenului, este cea a Universității din Paris, înființată la jumătatea secolului al XIII-lea¹⁷.

Subiectul apariției primelor universități necesită o paranteză explicativă. În înțelesul său original, cuvântul latin „universitas” desemnează „asociații de studenți și profesori cu drepturi legale colective garantate prin acte emise de prinți, prelați sau de orașele în care aceștia se aflau”¹⁸; ceea ce este definitoriu pentru aceste „asociații” (corporații), în învățământul occidental, este acordarea de titluri universitare. Dacă acceptăm acest sens al termenului, atunci Universitatea din Constantinopol poate fi considerată prima instituție care îndeplinește ambele condiții, în anul 849 d.H., când este reorganizată drept corporație studentască. Instituții de învățământ superior au funcționat însă mult înainte de această dată: de pildă, Universitatea Takshashila din Pakistan (aprox. secolul al VII-lea î.H.) sau Universitatea Nalanda din India (aprox. secolul al V-lea î.H.). Indiferent de controversele privind apariția primei universități, un lucru este evident: *instituția bibliotecii - cu funcția ei educațională implicită - a apărut înaintea primelor forme de învățământ superior și are o istorie mult mai îndelungată decât instituția universității*.

Revenind la universitatea medievală, ea poate fi caracterizată prin două elemente esențiale: *modalitatea de organizare și curriculumul*. Primele universități erau organizate în principal de către studenți. Ei erau responsabili de finanțarea acestora (la început, salariile profesorilor au provenit din taxele pe care studenții și le-au stabilit și perceput lor înșiși), precum și de organizarea lor, de stabilirea legilor și regulamentelor și de angajarea personalului de predare. După un timp, controlul asupra universităților medievale a trecut în mâinile profesorilor, care au început să se organizeze în facultăți. Astfel, cadrele didactice au preluat responsabilitatea organizării universității, a stabilirii conținutului curriculumului etc.¹⁹

Sfârșitul Evului Mediu marchează începutul transformării universităților, care va conduce în final la apariția universității de cercetare moderne. Începând din secolul al XVI-lea, și bibliotecile universităților evoluează din punct de vedere al colecțiilor deținute și al importanței care li se acordă. Învățământul din timpul Renașterii a avut în vedere, în

17 *Ibidem*, p. 216-217

18 COLISH, Marcia L. *Medieval Foundations of the Western Intellectual Tradition: 400-1400*. New Haven: Yale University Press, 1999, p. 267

19 BUDD, John M. *The Academic Library: Its Context, Its Purpose, and Its Operation*. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited, Inc., 1998, p. 24-25

primul rând, discipline precum arta, muzica, literatura și arhitectura, care se considera că ajută la înflorirea personalității umane. Bibliotecile s-au adaptat, din punct de vedere al colecțiilor puse la dispoziția cititorilor, acestei tendințe care viza „o întoarcere la o Romă elenizată”²⁰, dar și laicizarea cunoașterii. În același timp, apariția tiparului a ușurat foarte mult accesul la carte, datorită înmulțirii numărului de exemplare disponibile, dar a avut ca efect și creșterea numărului titlurilor tipărite. Din această cauză, bibliografiile de curs au devenit mai selective, iar importanța bibliotecii ca sursă de lecturi suplimentare și de studiu individual a crescut²¹.

În secolul al XIX-lea se impune treptat un alt model de universitate, modelul humboldtian, care propune o nouă filosofie a învățământului superior. Metodele de predare evoluează: iau avânt seminariile și laboratoarele, începând să se pună accentul pe aspectele practice ale educației. Drept urmare, studiul individual înlocuiește tehnicile de învățare care aveau drept scop memorarea și reproducerea mecanică a cunoștințelor. În acest fel, studenții sunt nevoiți să apeleze la mai multe documente decât înainte, să se deprindă să caute singuri informații, să învețe cum să utilizeze cărțile și, implicit, biblioteca. Procesul de laicizare a învățământului continuă. Rolul religiei în universități scade, iar curriculumul se extinde: el include discipline noi, adaptate cerințelor de specializare ale pieței forței de muncă, sub influența dezvoltării industriale. În schimb, rolul cercetării în viața universității, care până atunci nu fusese unul tradițional, este reconsiderat. Încă din secolul anterior, universitățile își publicau propriile reviste științifice, ceea ce demonstrează atenția crescândă acordată cercetării. Cadrul didactic începe să fie considerat un cercetător independent. Faptul că procesul de cercetare implică accesul la surse de informare de actualitate conduce la creșterea rolului bibliotecii universitare. Astfel, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, biblioteca este recunoscută drept un element esențial pentru sprijinirea învățământului și cercetării²².

În paralel cu dezvoltarea funcției de cercetare a universităților, crește și atenția acordată personalului care asigură funcționarea bibliotecilor de învățământ superior. Dacă până atunci personalul care deservea biblioteca avea, de regulă, și alte sarcini de îndeplinit în cadrul universității, în ultima parte a secolului al XIX-lea profesia de bibliotecar începe să se dezvolte ca o profesie distinctă; acum apar și primele forme de organizare profesională și de învățământ biblioteconomic²³.

Sub presiunea progresului social, învățământul superior încetează să fie unul elitist și se transformă treptat într-unul de masă, deschis tuturor categoriilor sociale. Ca urmare a acestui proces de democratizare a învățământului, numărul utilizatorilor potențiali ai bibliotecii universitare crește în mod semnificativ.

Începând din secolul al XX-lea, progresul din ce în ce mai accelerat al cunoașterii umane a dus la creșterea exponențială a cantității de informații și documente, implicit la o dezvoltare importantă a colecțiilor deținute de bibliotecile universitare. Tipologia utilizatorilor specifici și a nevoilor lor de informații s-a diversificat continuu. Astăzi, învățământul superior, și o dată cu el biblioteca universitară, nu își mai pot îndeplini

20 REGNEALĂ, Mircea. Funcțiile bibliotecilor din Antichitate până în Renaștere și rolul lor cultural, p. 27-28

21 BUDD, John M., *op. cit.*, p. 26

22 RUBIN, Richard E., *op. cit.*, p. 225-226

23 BATES, Marcia J.; MAACK, Mary Niles (eds.). *Encyclopedia of library and information sciences*. Boca Raton; London; New York: Taylor & Francis, 2010, p. 1

misiunea situându-se în afara unei logici a *selecției* (cunoștințelor/informațiilor) și a *specializării* (disciplinelor de studiu/colecțiilor și serviciilor), care nu le-a fost niciodată străină, dar care acum devine vitală. Dinamica informației se reflectă în creșterea capacității de adaptare a bibliotecii, instituție conservatoare prin tradiție. O dată cu apariția noilor media și cu pierderea statutului privilegiat de intermediar unic al accesului la memoria înregistrată a omenirii, această disponibilitate permanentă față de schimbare este unica șansă a bibliotecilor, în general, și a bibliotecii universitare, în special, de a-și păstra un loc important în Societatea Informației.

Bibliografie

- *** *Lege nr. 334/2002 - Legea bibliotecilor*, republicată. În: *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 132, 11 februarie 2005.
- **BATES, Marcia J.; MAACK, Mary Niles** (eds.). *Encyclopedia of library and information sciences*. Boca Raton; London; New York: Taylor & Francis, 2010.
- **BUDD, John M.** *The Academic Library: Its Context, Its Purpose, and Its Operation*. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited, Inc., 1998.
- **COLISH, Marcia L.** *Medieval Foundations of the Western Intellectual Tradition: 400-1400*. New Haven: Yale University Press, 1999.
- **FEATHER, John; STURGES, Paul** (eds.). *International Encyclopedia of Library and Information Science*. London; New York: Routledge, 2003.
- **MORTIMER, Mary** (ed.). *Library Speak: a glossary of terms in librarianship and information management*. [?]: TotalRecall Publications, Inc., 2007.
- **REGNEALĂ, Mircea.** *Dicționar explicativ de biblioteconomie și știința informării*. Vol. I: A-L. București: FABR, 2001.
- **REGNEALĂ, Mircea.** Funcțiile bibliotecilor din Antichitate până în Renaștere și rolul lor cultural. În: *Studii de biblioteconomie*. Constanța: Ex Ponto, 2001, p. 11-57.
- **RIETZ, Joan M.** *ODLIS - Online Dictionary for Library and Information Science*. <http://lu.com/odlis/index.cfm>. Ultima actualizare: 19.12.2007.
- **RUBIN, Richard E.** *Foundations of Library and Information Science*. New York; London: Neal-Schuman Publishers, Inc., 2000.

